

tumle med, og vi kan kun være professor Frykenberg taknemmelige. Guntur District er en spændende bog, men takket være de mange administrative detaljer ikke en let læst bog.

BENEDICTE HJEJLE

DHARMA KUMAR: *Land and Caste in South India. Agricultural Labour in the Madras Presidency during the Nineteenth Century. Cambridge Studies in Economic History.* Cambridge University Press, 1965. xii + 211 s. 45 sh.

De emner, som Dharma Kumar har taget under behandling i sin bog *Land and Caste in South India*, ville, hvis de skulle have været tilfredsstillende behandlet, have krævet forfatterens kendskab både til historisk metode og til økonomisk teori. Dharma Kumar er ikke i besiddelse af nogen af delene. Bogen er som følge heraf blevet en temmelig forvirret opremsning af kendsgerninger og tal, hvis sandhedsværdi ikke er nøjere undersøgt, og fra hvilke det ikke er muligt at drage nogensomhelst form for konklusioner. Det kan undre, at en ellers så anerkendt skriftrække som *Cambridge Studies in Economic History* har anset bogen for værdig til optagelse.

Bogen drejer sig ikke, som dens første titel lader formode, om forholdet mellem jordbesiddelse og kaste i Sydindien. Dette er tværtimod et emne, som ganske forsømmes, og det til trods for at en analyse af ejendomsforholdene utvivlsomt ville føre til en ny og bedre forståelse af provinsens økonomiske udvikling. Bogens anden titel *Agricultural Labour in the Madras Presidency during the Nineteenth Century* er mere dækkende. Dr. Kumar har stedvis forsøgt at udregne det jordløse landproletariats størrelse og beskrive dets kår; men udvalget af tal og kendsgerninger er tilfældigt, og der er ingen sikker og overbevisende sammenhæng mellem de oplysninger, som serveres, og forfatterens egne refleksioner. Årsagerne til denne forvirring er ikke svær at opspore. Dharma Kumar har næsten udelukkende gjort brug af et trykt kildemateriale, som er ganske uegnet til det formål til hvilket det her er benyttet. Hvis vi ser lidt nærmere på dette kildemateriale, vil vi opdage, at det blev trykt med det formål for øje enten at orientere overordnede instanser i England om de problemer, vanskeligheder og bestræbelser, som provinsregeringerne måtte tage stilling til, eller at tjene til vejledning for yngre embedsmænd, der savnede oplysninger om de opgaver, de skulle løse i embeds medfør.

De kriterier, der var lagt til grund for udvælgelsen af de trykte rapporter, svarer således ikke til dem, som en historiker ville følge, hvis vedkommende havde til opgave at udgive en kildesamling. Om nogle af rapporterne gælder det, at de var udvalgt med et ganske bestemt formål for øje, f. eks. at skabe en opinion til fordel for en ganske bestemt politik, om andre, at det var lidt af en tilfældighed, at de overhovedet nogensinde blev trykt. Hvad angår reelle oplysninger, som vi finder i disse rapporter, f. eks. oplysninger om ejendomsforhold, kornpriser og lønninger, må man altid erindre sig, at disse oplysninger havde passeret 3-6 led i det administrative hierarki, før de blev nedfældet i selve rapporten. Man skal derfor være varsom med at benytte dem, før man har eftersporet deres tilblivelseshistorie. Et opgør med dette store trykte kildemateriale synes at være påkrævet ikke bare for Dharma Kumars skyld, men også til

vejledning for talløse unge indiske historikere, som ukritisk godtager rapporterens indhold uden at skele til de forhold, under hvilke de blev til. Når Dr. Kumars bog er blevet aldeles værdiløs, skyldes det, at hun ikke har fattet, at de oplysninger, som rapporterne byder på, overhovedet kan og bør gøres til genstand for en kildekritisk analyse. Dr. Kumar har brugt rub og stub af de oplysninger hun er faldet over. Dette er så meget mere uheldigt som hun gør rig brug af talmateriale, gerne udregnet i procenter, så man ikke kan kontrollere tallene. Hun synes at have fulgt devisen: der findes ikke andre tal, altså må vi bruge disse. Det er imidlertid ikke rigtigt, at der ikke findes andre tal, og at der ikke findes andre oplysninger, ikke medmindre man lider af arkiv fobi. Der findes et meget righoldigt kildemateriale i London til belystning af den økonomiske udvikling i Indien i det 19. og 20. århundrede. For den provins og den periode, Dr. Kumar beskæftiger sig med, er de vigtigste serier Madras Revenue Consultations og Proceedings of the Madras Board of Revenue. Til begge disse serier findes der et index, og selvom begge serier omfatter mange tusinde bind, og det ville være umuligt systematisk at gennemgå dem, kan man takket være disse index finde frem til væsentligt og interessant kildemateriale. Dr. Kumar kunne også have arbejdet baglæns; hvis hun havde forsøgt at efterspore, hvorledes nogle af de vigtigste rapporter eller håndbøger, som f. eks. de kendte District Manuals, var blevet til, ville hun hurtigt være faldet over kildemateriale af høj værdi. Kun få måneders arkivarbejde kunne have skaffet Dr. Kumar et materiale, der var langt mere interessant og repræsentativt for de problemstillinger, som hun forgæves har tumlet med på grundlag af det trykte materiale. Som sagerne står, må man med sorg erkende, at Land and Caste in India er et helt igennem mislykket forsøg på at skrive økonomisk historie.

BENEDICTE HJEJLE

J. LLOYD MECHAM: Church and State in Latin America. A History of Politico-Ecclesiastical Relations. Revised Edition. Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1966. xii + 465 s. \$ 8.50.

Bogen udkom første gang i 1934, og den blev hurtigt et klassisk oversigtsværk om forholdet mellem kirke og stat i de latinamerikanske lande. Den er ikke blevet afløst af nogen anden fremstilling, og det er allerede af den grund velkomment, at den nu udsendes i en ny udgave.

Forfatteren fremhæver i sit forord, at han har ajourført fremstillingen med henblik på udviklingen efter 1934, og at han også har taget hensyn til forskningens udvikling i de mellemliggende godt 30 år. I virkeligheden er revisionen og ajourføringen dog langt fra så omfattende som forordet lover. Som helhed er skildringen af udviklingen efter 1934 temmelig skitsemæssig, og den følger stort set de linier, som var lagt op i 1934-udgaven.

Heller ikke er forskningens nye resultater blevet indarbejdet i større udstrækning. Det fremgår allerede af enkelte mindre eksempler. Man kan f. ex. nævne, at Clarence H. Harings redegørelse for kirkekampen i Brasilien 1872-75 (Empire in Brazil. Cambridge, Mass., 1958) ikke er blevet nyttiggjort, skønt den indeholder et interessant eksempel på pavelig politik. W. R. Crawfords studier over